

Rondom “Kleinkind van Van Son”.

Portret geschilderd door Gisèle van Waterschoot van der Gracht.

Saskia Vleugel augustus 2026

Dit kleinkind is mijn oudste zus Karin Vleugel, geboren 10 november 1942 en het eerste kleinkind van de Bergense kruidenier Cornelis (Kees) van Son.ⁱ Mijn grootvader was zeer trots op zijn kleinkinderen.

De familie van Son.

Cornelis (Kees) van Son was een eigenzinnige man met ondernemers bloed, geboren in 1887 als oudste zoon van een kruidenier in Wijk aan Zee. Op zijn 18^e liep hij van huis weg, omdat hij kwaad was op zijn ouders: er was alweer een kind in aantocht, terwijl er al genoeg waren en hij (als misdienaar) ook al een paar Van Son kinderen had moeten begraven.

Hij ging werken bij twee firmanten, de heren De Wijs en Broers, die op het Ritsevoort in Alkmaar een Boter, Kaas en Eierenwinkel dreven. Eerst kocht hij de ene firmant uit en vervolgens de ander. Hij trouwde met het nichtje van de heer Broers: Mieke Broers, eveneens uit Alkmaar. De winkel bleef altijd De Wijs en Broers heten.

Kees vormde de winkel om tot een zaak waar Delicatessen, Comestibles en Specialiteiten werden verkocht, zo blijkt uit de opdruk van bewaard gebleven winkelmateriaal. Het was een winkel waar de zogenoemd “beter gesitueerden” uit Alkmaar en Heiloo graag kwamen, vanwege de kwaliteit van de producten, het uitgebreide assortiment en de service.ⁱⁱ In 1919 startte Van Son zijn tweede zaak, ook onder de naam De Wijs en Broers in Bergen, aan de Kerkstraat. De winkel was groter dan die in Alkmaar, ook het huis erachter was ruim en er was een lommerrijke tuin bij. Er was plaats voor een ruim pakhuis, voor de voorraad.ⁱⁱⁱ Ik vermoed dat Kees al gauw in de gaten had wat het potentieel in Bergen was: steeds meer welgestelde families uit de grote steden brachten er hun lange zomervakanties door of lieten er huizen bouwen waarin zij zich permanent vestigden. Het gezin Van Son verhuisde ook van Alkmaar

naar Bergen en moest aanvankelijk flink wennen. De stadse Mieke kleepte haar dochters “modern” en dat viel niet goed bij de dorpskinderen op de nonnenschool.^{iv}

De familie Van Son had 5 kinderen. De oudste drie waren dochters Ans (geboren 1914) en moeder van Karin, Puck (1918) en Chris (1920). De twee jongsten waren Sim (1923) die ook in de winkel werkte en Carla (1925).

Van dochters Puck en Chris is bekend dat zij in de oorlog beiden, zoals zoveel jonge vrouwen, hand en spandiensten verleenden aan verzetsgroepen.^v In de oorlog reden ze soms op de fiets van Bergen naar Amsterdam om pakjes af te leveren op Herengracht 401.^{vi} Daar zaten vermoedelijk geen levensmiddelen in, mogelijk andere zaken. Er werd veel met distributiebonnen gerommeld door de Wijs en Broers, ten behoeve van onderduikers. Ans deed daar in Alkmaar ook aan mee.

Over de contacten tussen Gisèle en de familie van Son

Hoe zij elkaar kenden weet ik niet, maar zeer waarschijnlijk via Adriaan Roland Holst, de bijna dagelijks de winkel bezocht. Een boodschap doen bij De Wijs en Broers hoorde tot zijn dagelijkse routine.^{vii}

Ik ga er ook van uit dat de nauwere contacten met Gisèle pas in de oorlog zijn ontstaan.

Dat zij Kees van Son kon vertrouwen zal langzaamaan wel duidelijk geworden zijn. Hij was niet het type dat zich door de bezetter de les liet lezen. Zo kwam het dat mijn grootvader in de oorlog onder meer voor voedselpakketten voor Gisèles “jongens” in Amsterdam ging zorgen. Wie van de familie daarvan buiten grootvader op de hoogte was weet ik niet. Misschien alleen mijn grootmoeder. Hoe minder je wist, hoe beter. Dat begrepen ze allemaal wel.

Gisèle kwam sindsdien over de vloer bij mijn grootouders als zij in Bergen was, bleef er eten ^{viii}en – in de oorlog- van tijd tot tijd slapen, toen het familiehuis aan de Eeuwige Laan door de Duitsers in beslag was genomen.^{ix} Na de oorlog bleef Gisèle contact houden met mijn grootouders, en bezocht zij mijn grootmoeder regelmatig als zij in Bergen was.

Over de totstandkoming van het schilderij.

Wie het initiatief tot het maken van het portret heeft genomen, weet ik niet. Mijn moeder Ans van Son dacht destijds dat Gisèle het deed omdat ze zich verveelde, aangezien zij niet mocht werken. Later bedacht ze dat het ook een soort tegenprestatie moet zijn geweest voor de voedselpakketten.

Karin was geboren op 10 november 1942, ze was dus in het voorjaar van ongeveer 6 tot 7 maanden oud. Geen leeftijd om langdurig te poseren. Door een fotograaf zijn er daarom vooraf een groot aantal zwart wit foto's van haar gemaakt, met het jurkje aan, gezeten in een normale kinderstoel en spelend met een antieke peperbus. (zie voorbeeld foto) om te zorgen dat ze een beetje stil zou zitten. Op het schilderij zijn dat een paar margrietjes geworden. Karin had bijzonder dun en slecht groeiend haar, om de groei van dat weinige haar te stimuleren was zij destijds geknipt als een jongetje. Om haar er toch als een meisje te laten uitzien is besloten haar op het schilderij een soort hoedje te laten dragen. Of dat echt heeft bestaan betwijfel ik, Gisèle heeft het waarschijnlijk zelf bedacht.

Het borduursel (smockwerk) op het jurkje is ongetwijfeld door mijn moeder gemaakt, zij was hier goed in. Het jurkje zelf waarschijnlijk door iemand anders: mijn moeder kon dat absoluut niet. Wij denken door Karins tante Puck van Son.

Of de Hindeloopen stoel heeft bestaan weet ik niet. Ik heb deze stoel niet eerder gezien. Ook wat er verder op de achtergrond te zien is: ik vermoed dat Gisèle dit zelf heeft bedacht en wilde experimenteren met motieven uit, wat destijds "Volkskunst" werd genoemd. ^x

Karin heeft ook enkele keren geposeerd, waarschijnlijk in de tuin van het huis van Gisèle's ouders. Uiteraard opnieuw met iets in haar handen, zodat ze een beetje stil bleef zitten. Ze had in het voorjaar van 1943 nog geen voortanden. Die zijn er een jaar later door Gisèle bijgeschilderd, dat was vooraf zo afgesproken. Bij mijn weten is het schilderij direct in 1943 gesigineerd. Het hing in de oorlog op een plek waar vreemden niet kwamen, dus Gisèle liep geen risico. Na de oorlog hing het gewoon in de woonkamer van ons huis boven de winkel op het Ritsevoort in Alkmaar.

ⁱ De winkel stond bekend als: “De Wijs en Broers” en was gevestigd aan de Kerkstaat, hoek Karel de Grotelaan in Bergen, tegenover de Ruïnekerk, met op de andere hoeken aan weerszijden Hotel-restaurant “De Rustende Jager” en Café Restaurant “De Pilaren”. Thans is er bromfietswinkel Busker er in gevestigd.

ⁱⁱ Je kon er telefonisch of via een boodschappenboekje bestellen wat je nodig had en dan werden de boodschappen thuis bezorgd.

ⁱⁱⁱ Er werd vooral rechtstreeks van de fabriek ingekocht, of van de boer (kaas) en niet via een grossier. Dat maakte de winstmarge ruimer. Bovendien leverde de firma veel levensmiddelen aan ziekenhuizen en instellingen voor ouderen.

^{iv} De kinderen werden flink gepest - óók door de nonnen- en werden soms door de hond naar school begeleid om pesters af te schrikken.

ⁱⁱⁱ Dat betekent niet dat zij zelf vonden dat ze in het verzet actief waren. Uit zichzelf hebben ze er nooit iets over gezegd. Puck deed het tegenover mij af als: “Ja, er waren zoveel mensen die dingen deden die van de Duitsers niet mochten, dat was gewoon zo”.

^{vi} Puck hierover: “We belden aan en moesten meteen rechtsomkeert maken, kregen geen glaasje water, niets” Chris vertelde later aan haar kleindochter Naomi dat ze eigenlijk vreselijk naar de wc moest, maar dat kon niet. Vermoedelijk wisten zij toen allebei niet dat er onderduikers in het huis zaten.

^{vii} Als Roland Holst de winkeldeur gesloten vond, concludeerde hij dat het blijkbaar zondag was en liep hij via de tuin naar de achterdeur om te zien of er iemand thuis was. Ik heb dat zelf meer dan eens meegemaakt. Als vijfjarige werd ik door mijn grootvader uit de woonkamer gehaald “om meneer Roland Holst een handje te komen geven” Hij keek me daarbij diep in de ogen, weet ik nog.

Zie ook een foto van grootvader achter de toonbank, gemaakt door Lucebert, ten behoeve van een Liber Americum voor de 80ste verjaardag van Roland Holst.

^{viii} Zie “Gisèle en haar onderduikers”, blz 35. Het was een feit dat mijn grootmoeder heerlijk kon koken, maar dat Gisèle “zoveel te eten kreeg” dat ze “bijna ontploft”, kwam ongetwijfeld daardoor, niet doordat mijn grootmoeder haar zoveel opschepte. Mieke van Son-Broers was erg van de goede manieren en deed zo iets niet.

^{ix} Dit weet ik van Puck van Son, die nooit zo blij was met deze logeerpartijen, want “dan moest ik mijn kamer weer uit”. Zij was 6 jaar jonger dan Gisèle en vond haar “arrogant”. Puck was een zeer onafhankelijke creatieve vrijbuiters, die haar eigen lijn trok in het leven en weinig met conventies op had.

^x Ik maakte dit op uit een passage in het boek “De Bergensche School” van D.A.Klomp (1942) blz 227 ev.